

Spår efter en äldre vägbank

Arkeologisk utredning 2024

L2024:367, Tingsryd 4:95, Tingsås socken, Tingsryd kommun, Kronobergs län, Småland

Kenneth Alexandersson

Arkeologisk rapport 2024:35

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
— en del av Kalmar läns museum

Spår efter en äldre vägbank

Arkeologisk utredning 2024

L2024:367, Tingsryd 4:95, Tingsås socken, Tingsryd kommun, Kronobergs län, Småland

Författare
Copyright
Redaktion
Kartor

Kenneth Alexandersson
Kalmar läns museum 2024
Anna-Karin Karlsson, Stefan Siverud
Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från
Lantmäteriverket
Kalmar läns museum
1400-352X

Förlag
ISSN

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Syfte och frågeställningar	10
Metod	11
Genomförande och resultat	12
Tolkning och åtgärdsförslag	16
Referenser	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Bilagor	19

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Under perioden 22 november 2023--30 januari 2024 genomförde Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum en arkeologisk utredning inför Tingsryd kommuns arbete med att ta fram en detaljplan för del av fastigheten Tingsryd 4:95. Syftet med detaljplanen var att möjliggöra för detaljhandel och andra verksamheter i Tingsryds tätort.

I utredningen ingick tre olika arbetsmoment: kartanalys, fältinventering, och sökschaktning. Vid kartanalysen konstaterades att vägbanken som löpte genom området kunde dateras till åtminstone senare delen av 1700-talet. Vägbanken utmärkte sig tydlig i de tillgängliga skuggkartorna över ytan.

Utredningsområdet som skulle ytinventeras var cirka 25 000 m² stort där växtligheten utgjordes av en blandning mellan björkskog och lövsly. I delar av området utgjordes jordmånen av storblockig morän, medan det inom mer begränsade ytor fanns mer sandiga sediment. De bästa boplatslägen låg inom den nordvästra delen av

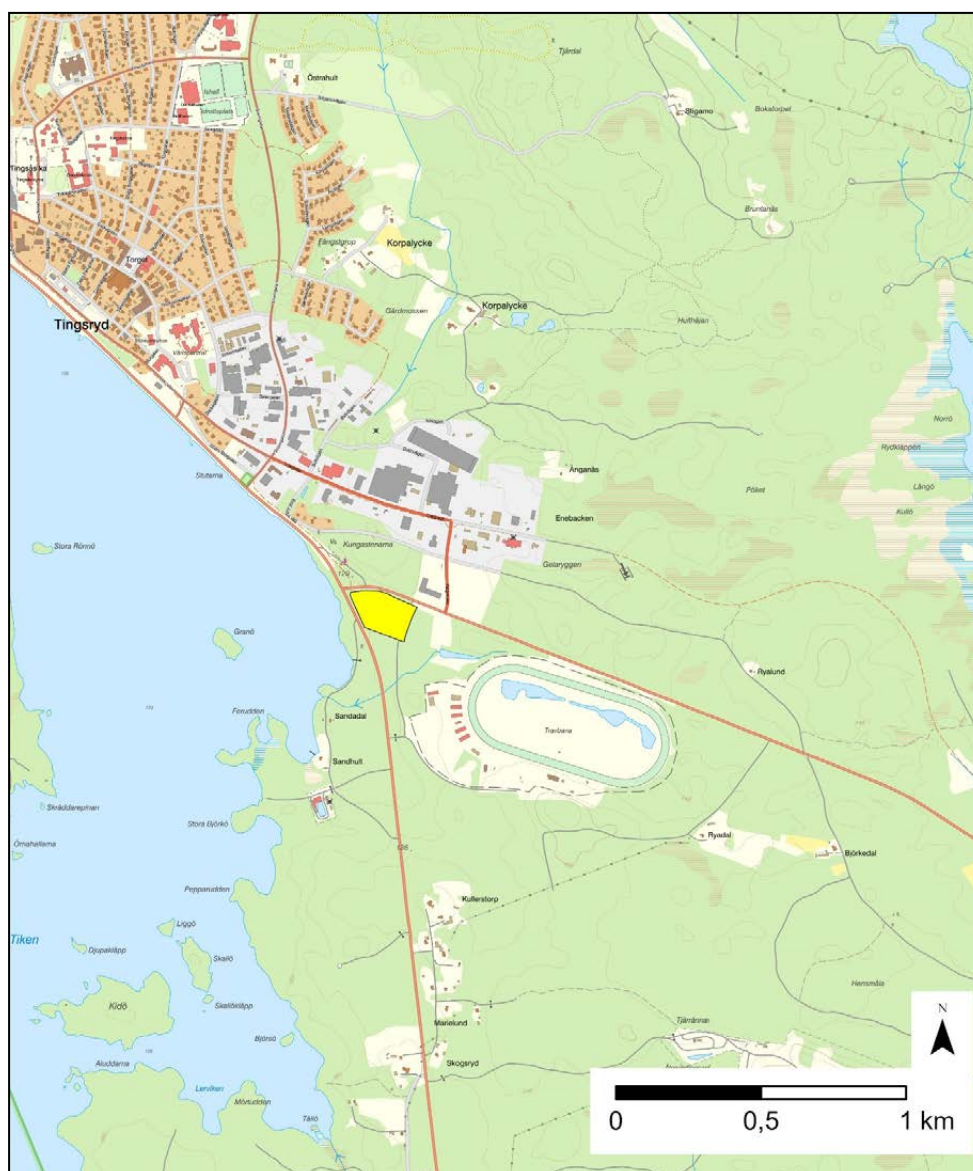
området. I den norra kanten av utredningsområdet hade en del av ytan blivit störd i samband med anläggandet av en gång- och cykelväg. I områdets västra del löpte en cirka 5 meter bred VA-ledning i nordsydlig riktning genom området. Vid fältinventeringen konstaterades att vägbanken som noterades i kartmaterialet var tydlig och flankerades ställvis av täktgropar som sannolikt hade med vägbankens tillkomst att göra.

Vid sökschaktningen grävdes sju sökschakt samt fem sökrutor, huvudsakligen i utredningsområdets nordvästra del. Både schakt och sökrutor var fyndtomma. Utöver detta drogs tre schakt genom vägbanken för att se hur den var uppbyggd. I ett av schakten framkom en tydlig stratigrafi med flera olika lager. I ett undre lager som innehöll träkol insamlades ett kolprov för ¹⁴C-analys. Analysen visade att lagret daterades till folkvandringstid (427–570 AD, 2σ, Ua-83583). Dateringen antyder att vägbanken kan ha en förhistorisk bakgrund och vara en rest efter de äldre kommunikationsstråk som band ihop bygderna redan under förhistorisk tid.

Inledning

Inför Tingsryd kommuns arbete med att ta fram en detaljplan för del av fastigheten Tingsryd 4:95 genomförde Museiarkeologi sydost/Kalmar läns

museum en arkeologisk utredning i området (fig. 1). Fältinventeringen genomfördes den 22/11–2003, medan sökschaktningen gjordes 30/1–2024.

Figur 1. Det gula fältet visar läget för det arkeologiska utredningsområdet.

Topografi och fornlämningsmiljö

Tingsryds kommun ligger på den småländska sjöplatån, långt över den högsta kustlinjen. Landskapet är småbrutet, kuperat och till stora delar skogbeklätt. I söder gränsar kommunen mot Blekinge. Det aktuella utredningsområdet var beläget i närheten av sjön Tikens nordöstra strand, vilken avvattnas via Bräkneån som mynnar i Väbyfjorden mellan Ronneby och Karlshamn.

Runt sjön Tiken och dess omgivning finns ett större antal fyndplatser för litiskt material samt olika typer av flint- och bergartsyxor. Stora delar av det litiska materialet har en anonym karaktär och är många gånger svårdaterat. Yxorna är däremot ofta lättare att datera typologiskt. I nordligaste änden av sjön Tiken finns en registrerad fyndplats för en neolitisk tjocknackig flintyx (L1953:3728). Vid Bräkneåns inlopp i sjön Tiken finns uppgift om att det tillvaratagits en senmesolitisk trindyxa (L1953:3086). På stranden söder om Bräkneåns inlopp har det tillvaratagits en tjocknackig stenyxa och flintavslag (L1953:3615). Inne i Tingsryd samhälle, i anslutning till Bräkneån, har det gjorts ett flertal lösfynd av stenåldersartefakter (L1953:3085): en flintdolk, en stenyxa, en trindyxa, två tjocknackiga flintyxor, tre tjocknackiga flintmejslar, en klubba och en skafthålsyx. Väster om sjön Tiken finns uppgift om en flintdolk (L1954:7756). Det föreligger också uppgifter om att det tillvaratagits ett flertal stenåldersartefakter (L1954:7885) på 1910-talet i samband med upprepning av Bräkneån 500 meter uppströms mynningen. Bland fynden nämns trindyxa, skafthålsyxor, spjutspetsar, flintspån och flintdolkar. Fyndsgenomgången visar att det finns

ett stort antal lämningar i området som dateras till perioden senmesolitikum–senolitikum.

Dryg 200 meter åt nordväst om det nu aktuella utredningsområdet finns ett flertal minnesstenar. Minnesstenarna markerar de kungliga besök som gjorts till Tingsryd under åren 1827, 1954 och 1975. Bland minnesstenarna finns även en rest sten som möjligen utgörs av en grav (L1953:3284). I närheten av minnesstenarna har det även funnits en stenkammargrav (L1953:3285). Lämningen omnämndes som en senneolitisk hållkista av Knut Kjellmark under första hälften av 1900-talet. Vid en besiktning 1996 konstaterades att graven var förvunnen. På platsen fanns då bara en delvis stenfylld täktgrop (Fornsök). De ovan nämnda flintdolkarna och skafthålsyxorna har varit samtida med den nu förstörda senneolitiska hållkistan. Var de samtida senneolitiska boplatslämningarna som skulle kunna knytas till graven har legat är inte känt.

Lämningar som dateras till brons- och järnålder är betydligt sparsammare i området. Det finns uppgifter om två ovala eldslagningsstenar i området (L1953:3891, L1953:3085), båda med vaga uppgifter om fyndplats. Ovala eldslagningsstenar dateras huvudsakligen till äldre järnålder (Monikander 2014). Under medeltiden sker en stor bebyggelseexpansion i området, som visar sig i ensamgårdar och gårdsgrupper (Jönsson m.fl. 1997). Det är inte osannolikt att många av de fossila åkermarkerna har sin grund i denna expansion, då nya områden tas i anspråk. Ser man till området sydöst om utredningsområdet finns ett stort antal lämningar från historisk tid. Framför allt i form av kolbottnar.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa om den planerade detaljplanen skulle komma att beröra okända fornlämningar, samt avgränsa eventuellt nyupptäckta fornlämningar inom utredningsområdet.

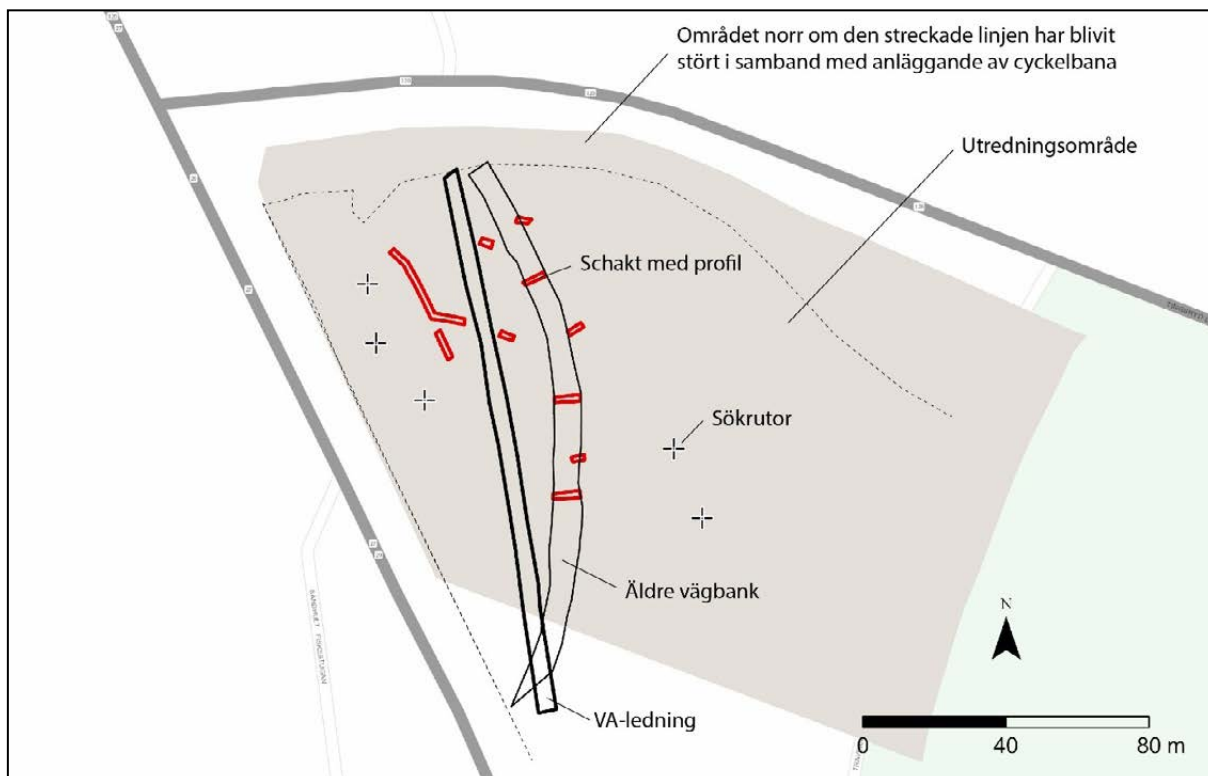
Resultatet från den arkeologiska utredningen skulle även kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra ett underlag inför eventuella framtida arkeologiska åtgärder. Utredningsresultatet skulle också kunna användas som underlag i företagarens fortsatta detaljplanering av området.

Metod

Inför fältarbetet genomfördes en arkiv och kartanalys. Det äldsta kartmaterialet som täckte det aktuella utredningsområdet sträckte sig bakåt i tid till 1777. Efter kartanalysen genomfördes en fältinventering där iakttagelserna från kartanalysen kontrollerades i fält, vilka utgjordes av en äldre vägbank. Samtidigt gjordes också avsökning efter ovan mark synliga lämningar. I samband med fältinventeringen letades efter lämpliga boplatslägen som skulle undersökas vid den efterföljande sökschaktningen.

Vid den arkeologiska utredningen (steg I) grävdes sju sökschakt med maskin. Sökschakten var 1,6 m breda och hade en sammanlagd längd på

drygt 55 m (fig. 2). I den nordvästra delen där de flesta schakten och sökrutorna grävdes hade jordmånen ett betydligt större inslag av sand. Flera av sökschakten drogs i anslutning till den äldre vägbanken som låg i ett naturligt platåläge. De grävdes även tre stycken, 7 meter långa schakt genom vägbanken. Efter att förnan banats bort finrensades sökschakten för att eventuella kulturlager och anläggningar skulle framträda lättare. I området undersöktes också fem stycken 50 x 50 cm stora sökrutor. Lagerföljden i schakt och sökrutor var likartad över området och utgjordes av 10–15 cm förna. Därunder kom ett sandlager med ett måttligt grusinslag. Sökrutorna grävdes ned till cirka 40 cm djup.

Figur 2. Schaktplan över utredningsområdet.

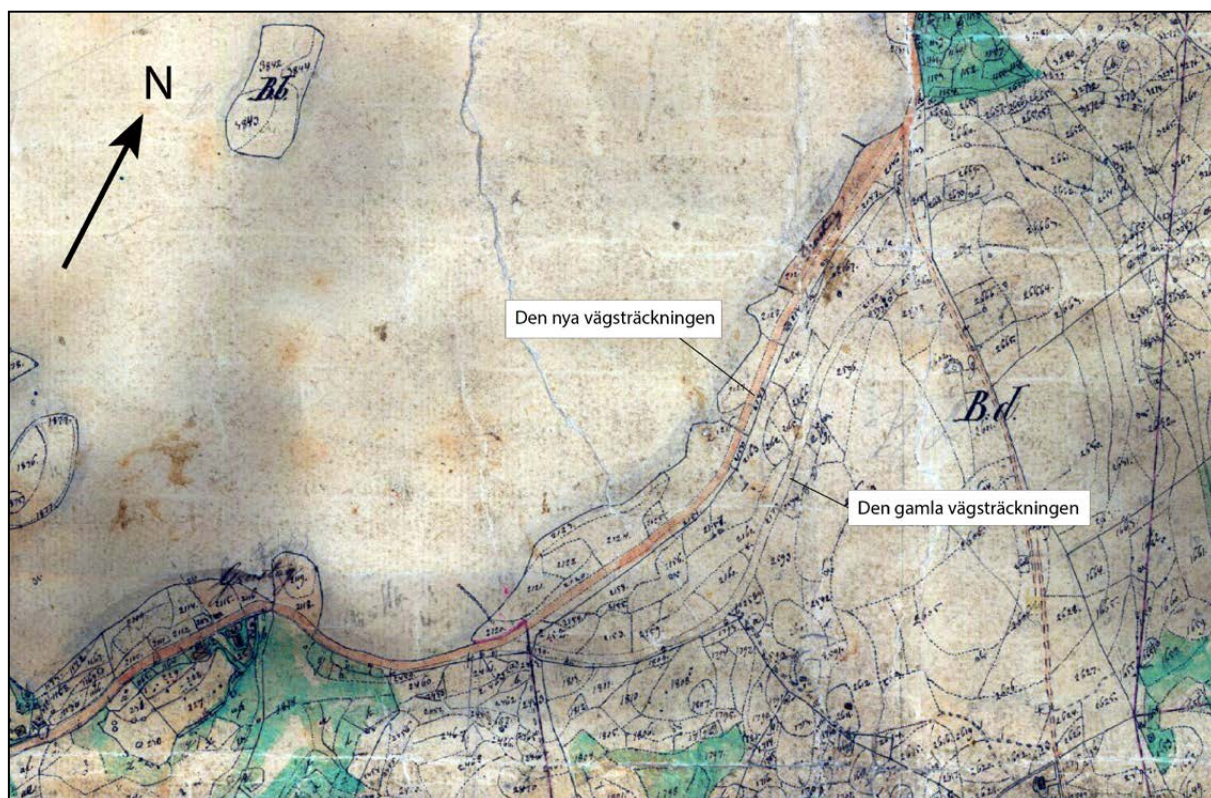
Genomförande och resultat

Inom stora delar av området utgjordes jordmånen av en blockig morän. Den äldre vägbanken som löpte i nord-sydlig riktning genom den västra delen av området fanns med på storskifteskartan från 1777 (fig. 3). Vid laga skifte 1863 hade vägens dragning blivit ändrad, men den äldre vägsträckningen var utritad som en egen yta och var omnämnd som *gamla vägen* (kartan uppmätt 1859) (fig. 4). Vid den arkeologiska utredningen var vägbanken synlig längs en 160 meter lång

sträcka och var mellan 6–8 meter bred. I den södra delen hade vägbanken delvis blivit söndergrävd i samband med nedläggande av den tidigare omnämnda VA-ledning. Vägbanken låg i en västsluttning vilket innebar att vägens västra kant var tydlig och utgjordes av en markant bank. Längs den östra kanten var vägens begränsning inte lika tydlig och försvann delvis ut i den naturliga topografin. Bitvis tydliggjordes den östra vägkanten av flankerande sandtäktsgropar. På tre

Figur 3. Ett utsnitt av storskifteskartan från 1777, där vägsträckningen markerats.

Figur 4. Kartan över Laga skifte med den gamla och nya vägsträckningen markerade.

ställen grävdes profilschakt genom vägbanken före att se om det fanns tydliga lager i vägbanken. I två av schakten var det svårt att se några tydliga lager, medan det i det tredje schaktet fanns en tydlig lagerföljd (fig. 5). Vägbanksprofilens vertikala höjd var som mest 45–50 cm och uppbyggd av påförda gruslager som sannolikt kom från de sandtäktgropar som låg i anslutning till vägen. I profilen fanns två partier som möjligen skulle kunna utgöra spår efter vagnshjul (fig. 6), med ca 1,4–1,5 m mellanrum. I den nedre delen av vägbanken fanns ett inslag av sot och kol (fig. 5). Ett kolprov skickade på ^{14}C -analys. Analysresultatet fick en datering som pekar på folkvandringstid (427–570 AD, 2σ , Ua-83583) (bilaga 1), vilket visar att sandlagret i den undre delen av vägbanken sannolikt har ett ursprung i förhistorisk tid. Vid metalldetekteringen kunde inga fynd tillvaratagas.

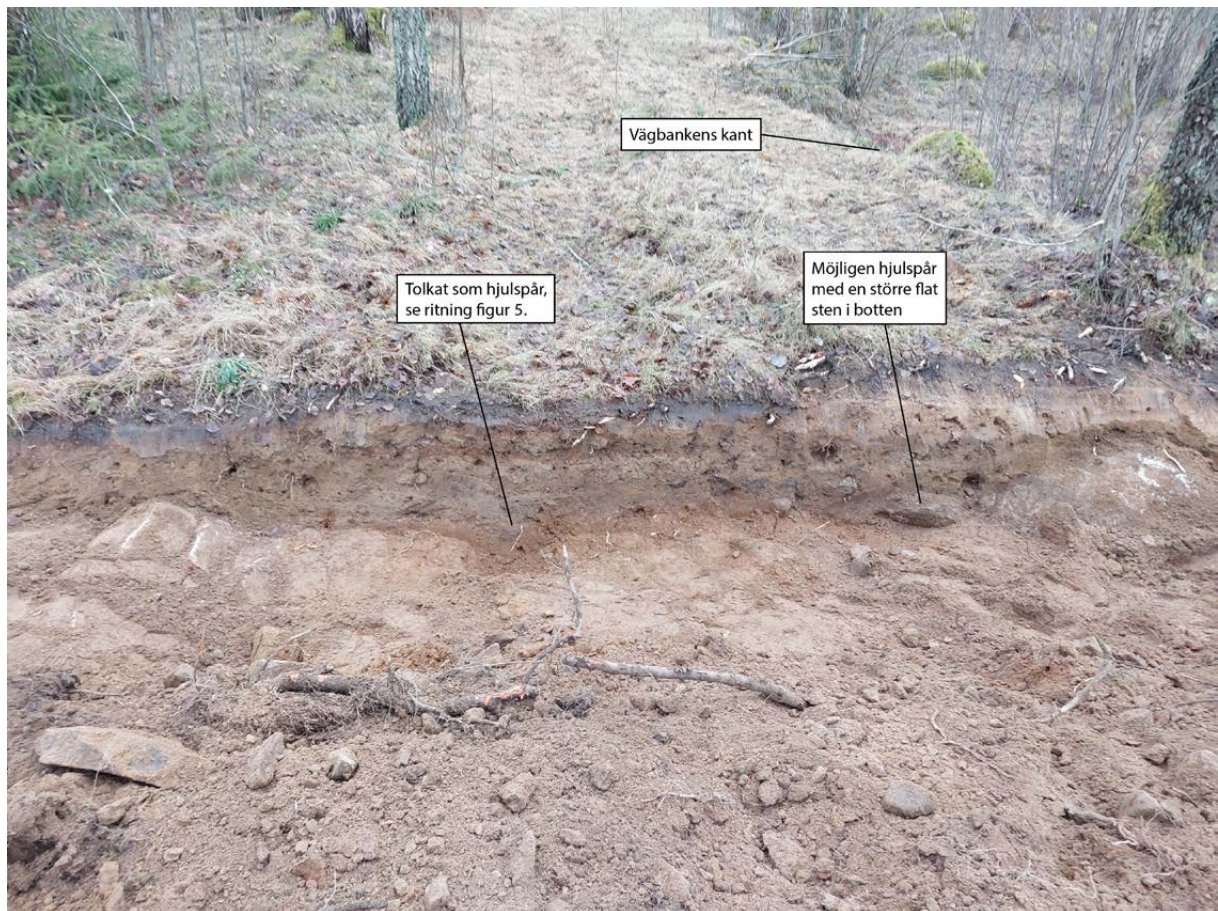
I områdets östra del noterades ett par korta stenmurar vid fältinventeringen, men ingick inte i en tolkningsbar struktur. Dessa kunde inte kopplas till någon öppen odlingsmark på den ekonomiska kartan från 1950-talet. Marken redovisades inte heller som uppodlad i det äldre kartmaterialet från storskiftet och laga skifte (1777 resp. 1863). Sannolikt härrör murarna från sent 1800-tal eller första hälften av 1900-talet.

I de övriga schakt och provgropar som grävdes i området framkom inget som visade på en mänsklig påverkan. Efter schaktningen finrensades schakten, men inga fynd eller anläggningar kunde noteras. I området undersöktes också fem stycken 50 x 50 cm stora sökrutor. Inte heller i dessa framkom några arkeologiska lämningar.

Figur 5. En närbild på en sektion av vägbanksprofilen och dess olika lager. Foto mot söder.

- Lager 1: Förna och humöst lager.
- Lager 2: Grått sandigt gruslager med inslag av mindre stenar.
- Lager 3: Brunt sandlager.
- Lager 4 & 5: Två grå och sandiga gruslager åtskilda av ett tunt lager med brun sand. Ett kolprov togs i den nedre delen av lager 5, vilket uppfattades som ett möjligt hjulspår.
- Lager 6: Brunt sandlager.
- Lager 7: Orörd jordmån under vägbanken.

Figur 6. Tvärsnittet genom vägbanken visar på en stratigrafi med ett flertal sand och gruslager. Foto mot söder.

Tolkning och åtgärdsförslag

Vid den arkeologiska utredningen kunde det inte påvisas några stenålderslämningar i området, trots närheten till den tidigare omnämnda senneolitiska hällkistan. Den äldre vägbanken som löpte genom området mättes in och undersöktes med hjälp av ett tvärschakt där lagerföljden dokumenterades och provtogs. Lagerföljden bestod av flera olika sand och gruslager som visar att vägbanken byggts upp efter hand. Ett lager i den undre delen av vägbanken ¹⁴C-dateras i samband med utredningen och visar på en datering till folkvandringstid (427–570 AD, 2σ, Ua-83583). ¹⁴C-analysen visar att träkolet från sandlagret i den undre delen av vägbanken har en förhistorisk dateringen och att det skett någon form av påverkan i området vid denna tid. Det finns ett fåtal arkeologiskt daterade hålvägar och vägbankar i regionen. Vid en utredning och förundersökning vid Råppe noterades ett hålvägssystem som tolkades vara samtida med fornlämningarna eftersom en av hålvägarna gick fram till ett gravröse (Lindman 2003:29f). Vid Snapperiskogen dokumenterades en meterbred hålväg som överlagrade en härd som daterades till yngre bronsålder och ett

långhus från yngre romersk järnålder. Sannolikt har hålvägen i Snapperiskogen inget med den förhistoriska aktiviteten att göra utan skall föras till historisk tid (Åstrand m.fl. 2024:234). Vid Furutåskolan vid Teleborgsområdet i Växjö undersöktes en hålväg 2012 som ¹⁴C-daterades till medeltid (1400–1500-talen) (Emilsson 2012). Lyfter man på blicken finns det ett mindre antal förhistoriska kommunikationsstråk som blivit arkeologiskt undersökta. Ett av de närmare exemplen kommer från Hossmo, strax söder om Kalmar, där det 2014 undersöktes en äldre hålväg. Den primära fyllningen i hålvägen daterades till vikingatid, 780–970 AD (Helgesson 2019), vilket talar för att den huvudsakliga brukningstiden är äldre. Den korta genomgången visar att det finns bevarade spår efter äldre kommunikationsstråk spridda i landskapet, men att det ofta kan vara förenat med stora problem att datera dessa.

Museiarkeologi sydost/Kalmar läns museum anser att det inte är vetenskapligt motiverat att genomföra vidare antikvariska arbeten inom det aktuella utredningsområdet.

Referenser

Litteratur

Emilsson A. 2012. Hålväg RAÄ nr 265.

Arkeologisk undersökning. RAÄ nr 265, Växjö socken, Växjö kommun, Kronobergs län. Arkeologisk undersökning. Smålands museum rapport. 2012:16.

Helgesson, B. 2019. Hossmo 3:1 – några bidrag till Hossmos och Möres tidig historia. ur *Från jägare till stormän: Utgrävningar inför E22 söder om Kalmar 2014*. red Lekberg, P., Lundholm, S. & Victor, H.

Jönsson, S., Persson, E., Roos, G. & Jensen, R. 1997. 1996 års fornminnesinventering i Kronobergs län: Tingsryds och Växjö kommuner. Riksantikvarieämbetet. Stockholm

Lindman, G. 2003. Räppe Industriområde. Arkeologisk förundersökning av boplatslämningar i ett röjningsröseområde. RAÄ 26:1, RAÄ 158 och RAÄ 50. Smålands museum rapport 2003:24

Monikander, A. 2014. Den äldre järnålderns eldslagningsstenar – överblick och tolkning. *Fornvännen*. Journal of Swedish antiquarian research. sid. 12–23.

Åstrand, J., Jansson, K., Therus, J. & Emilsson, E. 2024. Snapperisskogen – undersökning av ett småländskt fornlämningsområde. Arkeologisk undersökning 2019, L1951:212, L1951:213, L1951:214, L1951:215, L1953:8515, L1954:130, L1954:1319, Snapperisskogen 1, Bergunda socken, Växjö kommun, Kronobergs län, Småland. Kalmar läns museum. Arkeologiska rapporter 2024:17

Kartor

Lantmäteristyrelsen (LMS)

Storskifte 1777, 07-tin-101

Lantmäterimyndigheten (REG)

Laga skifte 1863, 07-tin-108

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	4674-2023
Kalmar läns museums dnr:	33-302-2023
Projektnummer KLM:	A2359
Uppdragsgivare:	Tingsryds kommun
Landskap:	Småland
Kommun:	Tingsryd
Socken:	Tingsås
Fastighet:	Tingsryd 4:95
Fornlämningsnr:	L2023:367
X koordinat:	N 6263334
Y koordinat:	E 499563
Latitud:	56°30'51.9"N
Longitud:	14°59'34.4"E
M ö.h.:	127–134
Fältarbetstid:	21/11–2023 & 31/1–2024
Antal arbetsdagar:	2
Personal:	Kenneth Alexandersson
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	RTK-GPS Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF 99 TM och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. ¹⁴ C-dateringsrapport.	20
--	----

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
www.uu.se/centrum/tandemlab

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Kenneth Alexandersson
Kalmar läns museum
Box 104
391 21 KALMAR

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Tingsryd, Småland. (p 5961)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Detta steg upprepas tills den lösliga delen inte längre är mörkfärgad.

Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ¹⁴C-innehållet i acceleratoren förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	δ ¹³ C‰ V-PDB	¹⁴ C ålder BP
Ua-83583	Tingsryd nr 1	–25,7	1 563 ± 30

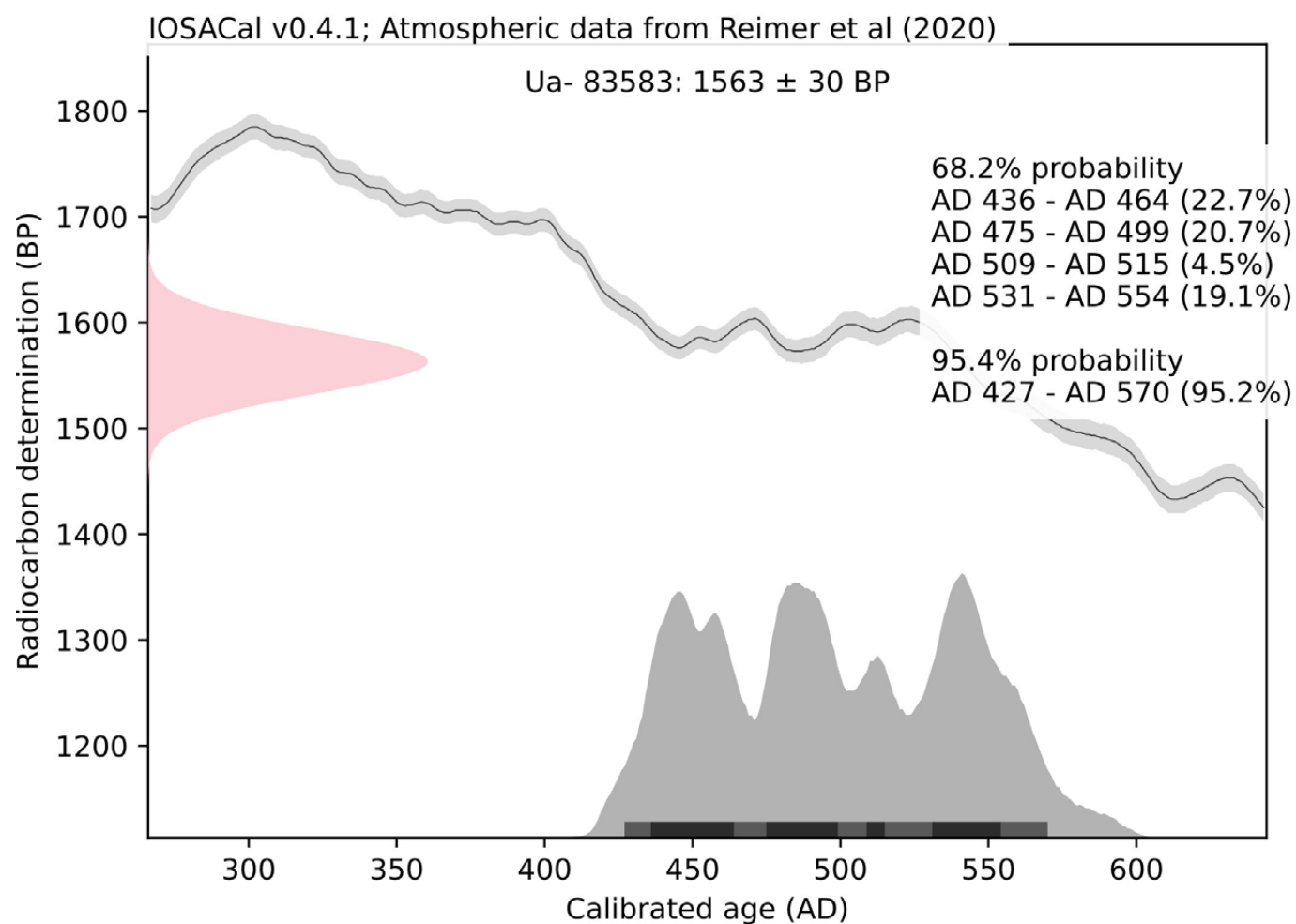
Med vänliga hälsningar

**Maximilian
Schmidt**

Digitally signed by Maximilian Schmidt
DN: cn=Maximilian Schmidt, c=SE,
o=Uppsala universitet,
email=maximilian.schmidt@physics.uu.se
Date: 2024.06.20 17:58:19 +02'00'

Maximilian Schmidt/Daniel Primetzhofer

Kalibreringskurvor

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

